

Małgorzata Garstka

Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Inwentaryzacja jako narzędzie zapobiegania oszustwom w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości oraz sprzeniewierzeniu zasobów przedsiębiorstwa

---

Streszczenie

Autorka postawiła tezę, że inwentaryzacja jest narzędziem zapobiegania oszustwom. Dokonała analizy literatury, przepisów prawa i dobrych praktyk. Wskazała potrzebę inwentaryzacji i cel przeprowadzenia, miejsce w rachunkowości, znaczenie wyników, regulacje dotyczące zasad prowadzenia, wymagania jakościowe wobec niej, sposób przyczyniania się do wiarygodności sprawozdania oraz przełożenie na zapobieganie oszustwom. Rachunkowość obejmuje okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów. Inwentaryzacja jest wypełnieniem atestacyjnej funkcji rachunkowości. Rodzaj, terminy i częstotliwość jej przeprowadzania określone są w przepisach. Techniki to zasady dobrej praktyki. Inwentaryzacja jako narzędzie zapobiegania oszustwom jest: rozliczeniem odpowiedzialności kierownika; narzędziem sprawdzenia i skorygowania danych ewidencji księgowej; elementem systemu kontroli wewnętrznej; przedmiotem kontroli wewnętrznej; rozliczeniem odpowiedzialności pracowników za powierzone im mienie.

Słowa kluczowe: rachunkowość, inwentaryzacja, oszustwo

Kod klasyfikacji JEL: M41

---

1. Wprowadzenie

Zadaniem rachunkowości, jako pragmatycznego systemu informacyjno-kontrolnego, jest „tworzenie wiarygodnego obrazu działalności jednostek gospodarczych prezentowanego w postaci sprawozdania finansowego oraz ocen i opinii z nim związanych”¹. Sytuacje kryzysowe ostatnich lat wynikają jednak w pewnej mierze z „kryzysu zaufania do informacji pochodzących z systemu rachunkowości, spowodowanego ujawnionymi ostatnio oszustwami i malwersacjami finansowymi, również z udziałem księgowych i biegłych rewidentów”². Takie przesłanki jak „dobra organizacja, sprawne funkcjonowanie, uporządkowana, starannie i bieżąco prowadzona dokumentacja i księgowość nie są wystarczające dla rzetelności danych sprawozdania finansowego, chociaż dają duże prawdopodobieństwo tej rzetelności”³. Do zapewnienia tej rzetelności i wiarygodności sprawozdania finansowego, które są naruszane między innymi z powodu oszustw w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości oraz sprzeniewierzenia zasobów przedsiębiorstwa, przyczynia się niewątpliwie inwentaryzacja. Oszustwo, które może mieć formę oszukańczej sprawozdawczości lub zawłaszczenia majątku, może być wykryte przez inwentaryzację, ale może też być zaniechane z powodu świadomości przeprowadzenia inwentaryzacji.

Celem artykułu jest wskazanie, że inwentaryzacja jest narzędziem zapobiegania oszustwom w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości oraz sprzeniewierzeniu zasobów przedsiębiorstwa. Już sam fakt, że jednostka musi ją przeprowadzać, działa profilaktycznie w tym zakresie. Wykorzystane metody badawcze to analiza literatury, przepisów prawa i dobrych praktyk w zakresie inwentaryzacji. Na tej podstawie wskazano potrzebę i cel jej przeprowadzenia, umiejscowienie w systemie rachunkowości, rolę poszczególnych jej elementów i znaczenie jej wyników. Wobec powyższego struktura artykułu została ułożona tak, że najpierw wskazane są regulacje prawne, określające zasady jej prowadzenia i zapewniające jej jakość w wymiarze

---

¹ *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, red. B. Micherda, Difin, Warszawa 2010, s. 9.

² *Ibidem*, s. 9.

³ S. Skrzywan, *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1971, s. 89.

praktyki gospodarczej, następnie pokazane jest miejsce inwentaryzacji w rachunkowości i wynikające z tego konsekwencje w postaci wymagań jakościowych wobec niej i przyczyniania się do wiarygodności sprawozdania, a wreszcie sformułowane są wnioski wskazujące na bezpośrednie przełożenie funkcji inwentaryzacji na zapobieganie oszustwom i utracie zasobów.

Inwentaryzacja jest potrzebna niezależnie od systemu gospodarki, w jakim funkcjonuje przedsiębiorstwo. Dziś inwentaryzacja mieści się w nowoczesnej rachunkowości w rachunku zasobów⁴, ale potrzebę inwentaryzacji widziano już u początków stosowania rachunkowości w praktyce gospodarczej, a zawarto w przepisach prawa w XVII w.⁵ W wąskim ujęciu oznaczała ona czynności konotacyjne, czyli prosty spis z natury, a w szerokim – ogół czynności spisowych, weryfikacyjnych i rozliczeniowych majątku w wymiarze podmiotowym i przedmiotowym, których celem było ustalenie rzeczywistego stanu zasobów⁶. Znaczenie posiadania wiarygodnej informacji o prawdziwym stanie posiadania podkreślał autorytet rachunkowości, Luca Pacioli w Traktacie „Summa de arithmetica geometria proportioni et proportionalita”⁷. W dobie gospodarki centralnie planowanej postulowano, że możliwie częste usuwanie rozbieżności między danymi ewidencyjnymi a stanem rzeczywistym zwiększa przydatność danych księgowych używanych do kontroli własności społecznej oraz ustalania prawidłowego wyniku przedsiębiorstwa⁸.

Obecnie inwentaryzację rozumie się raczej w ujęciu szerokim, a jej znaczenie dla rachunkowości w Polsce podkreśla ujęcie jej w ramy przepisów Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (dalej u.o.r.) jako elementu rachunkowości jednostki. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej nie zajmują się wprost kwestią inwentaryzacji, ale wskazują na konieczność wykazania rzeczywistego stanu składników aktywów i zobowiązań w sprawozdaniu. Ostatnio w Polsce problematyką inwentaryzacji zajął się Komitet Standardów Rachunkowości, wydając stanowisko w sprawie inwentaryzacji drogą spisu z natury zapasów materiałów, towarów, wyrobów gotowych i półproduktów⁹. Co ciekawe, uzasadnieniem wydania

⁴ E. Pogodzińska-Mizdrak, *Inwentaryzacja jako ważne ogniwo kontroli wewnętrznej w jednostce gospodarczej*, „Zeszyty Ekonomiczne Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2005, 674, s. 114.

⁵ S. Skrzywan, *Teoretyczne...*, op.cit., s. 99.

⁶ E. Pogodzińska-Mizdrak, *Informacyjna rola bilansu w historycznej perspektywie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2009, t. 51(107), s. 131.

⁷ L. Pacioli, *Traktat o rachunkowości*, SKWp, Warszawa 2007, s. 63–68.

⁸ *Mała encyklopedia rachunkowości*, red. S. Skrzywan, PWG, Warszawa 1959, s. 140.

⁹ *Stanowisko w sprawie inwentaryzacji drogą spisu z natury zapasów materiałów, towarów, wyrobów gotowych i półproduktów*, Dz. Urz. Ministra Finansów z 2016 r., poz. 55.

stanowiska jest „powszechność problemów, jakie w praktyce stwarza inwentaryzacja zapasów drogą spisu z natury”. Potwierdza to fakt, że inwentaryzacja nie jest prosta. Jest jednak potrzebna jej prawidłowość i sprawne przeprowadzenie. KSR przedstawia dobre praktyki oraz wskazówki sprzyjające temu, uznając, że celem inwentaryzacji jest m.in. przeciwdziałanie nieprawidłowościom w gospodarce zapasami.

2. Inwentaryzacja jako narzędzie zapobiegania oszustwom

2.1. Obowiązki formalne w zakresie inwentaryzacji wynikające z ustawy o rachunkowości

Rzeczywisty stan aktywów i pasywów należy ustalać okresowo, ponieważ, jak zauważa M. Gmytrasiewicz, zapisy księgowe – mimo istnienia systemowych mechanizmów kontrolujących ich prawidłowość – mogą być sprzeczne z rzeczywistością¹⁰. W tym celu przeprowadza się inwentaryzację¹¹. Decyzja o przeprowadzeniu inwentaryzacji zapada w jednostce według jej potrzeb w tym zakresie, ale minimalne wymogi co do rodzaju, terminów i częstotliwości jej przeprowadzania określone są w przepisach prawa. Temu zagadnieniu w całości poświęcony jest rozdział 3 u.o.r. Reguluje on kwestie zakresu przedmiotowego i terminów przeprowadzania inwentaryzacji w art. 26 oraz sposób postępowania z różnicami inwentaryzacyjnymi w art. 27. Nie dotyczy technik jej przeprowadzenia, które zostały wypracowane przez jednostki i stanowią zasady dobrej praktyki, opisane m.in. we wspomnianym projekcie stanowiska KSR.

Zgodnie z art. 26 ust. 1 u.o.r. jednostki muszą przeprowadzać na ostatni dzień każdego roku obrotowego inwentaryzację wszystkich aktywów i pasywów. Dla poszczególnych ich rodzajów przewidziano odpowiedni spośród trzech sposobów inwentaryzacji: spis z natury, potwierdzenie sald i weryfikacja danych ewidencji z dokumentami księgowymi¹². Ten trzeci sposób jest bezwzględnie konieczny, ponieważ dopiero dzięki zastosowaniu go wszystkie składniki aktywów i pasywów zostają potwierdzone drogą inwentaryzacji na dzień bilansowy. Przepisy wymagają inwentaryzacji wszystkich

¹⁰ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2008, s. 141.

¹¹ E. Radawiecka, *Organizacja inwentaryzacji*, w: *Organizacja rachunkowości*, red. K. Winiarska, PWE, Warszawa 2011, s. 109.

¹² M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość...*, op.cit., s. 141; E. Radawiecka, *Organizacja...*, op.cit., s. 112.

aktywów i pasywów, a nie tylko tych, które da się spisać z natury, albo o które można zapytać stronę trzecią. Inwentaryzację przeprowadza się zatem:

- 1) w przypadku aktywów pieniężnych (z wyjątkiem zgromadzonych na rachunkach bankowych), papierów wartościowych w postaci materialnej, rzeczowych składników aktywów obrotowych, środków trwałych oraz nieruchomości zaliczonych do inwestycji, a także maszyn i urządzeń wchodzących w skład środków trwałych w budowie – drogą spisu ich ilości z natury, wyceny tych ilości, porównania wartości z danymi ksiąg rachunkowych oraz wyjaśnienia i rozliczenia ewentualnych różnic;
- 2) w przypadku aktywów finansowych zgromadzonych na rachunkach bankowych lub przechowywanych przez inne jednostki, w tym papierów wartościowych w formie zdematerializowanej, należności, w tym udzielonych pożyczek oraz powierzonych kontrahentom własnych składników aktywów – drogą otrzymania od banków i uzyskania od kontrahentów potwierdzeń prawidłowości wykazanego w księgach rachunkowych jednostki stanu tych aktywów oraz wyjaśnienia i rozliczenia ewentualnych różnic;
- 3) w przypadku środków trwałych, do których dostęp jest znacznie utrudniony, gruntów oraz praw zakwalifikowanych do nieruchomości, należności spornych i wątpliwych, a w bankach również należności zagrożonych, należności i zobowiązań wobec osób nieprowadzących ksiąg rachunkowych, z tytułów publicznoprawnych, a także aktywów i pasywów niewymienionych w powyższych pkt. 1 i 2 oraz wymienionych tam, dla których przeprowadzenie spisu z natury lub uzgodnienie z przyczyn uzasadnionych nie było możliwe – drogą porównania danych ksiąg rachunkowych z odpowiednimi dokumentami i weryfikacji wartości tych składników.

Zauważyć trzeba, że jednostka, w której znajdują się składniki aktywów, będące własnością innych jednostek, musi również dokonać ich inwentaryzacji, powiadamiając te jednostki o wynikach spisu. Tym samym wpływa i staje się współodpowiedzialna za prawidłowość sprawozdania finansowego innej jednostki.

Termin i częstotliwość inwentaryzacji, określone jako odpowiednio: na ostatni dzień roku obrotowego i corocznie, uważa się za dotrzymane, jeżeli inwentaryzację:

- 1) składników aktywów – z wyłączeniem aktywów pieniężnych, papierów wartościowych, produktów w toku produkcji oraz materiałów, towarów i produktów gotowych, odpisywanych w koszty odpowiednio na dzień ich zakupu lub w momencie ich wytworzenia – rozpoczęto nie wcześniej niż 3 miesiące przed końcem roku obrotowego, a zakończono do 15 dnia następnego roku, zaś

- ustalenie stanu nastąpiło przez dopisanie lub odpisanie od stanu stwierdzonego drogą spisu z natury lub potwierdzenia salda – przychodów i rozchodów (zwiększeń i zmniejszeń), jakie nastąpiły między datą spisu lub potwierdzenia a dniem ustalenia stanu wynikającego z ksiąg rachunkowych, przy czym stan wynikający z ksiąg rachunkowych nie może być ustalony po dniu bilansowym;
- 2) zapasów materiałów, towarów, produktów gotowych i półproduktów znajdujących się w strzeżonych składowiskach i objętych ewidencją ilościowo-wartościową – przeprowadzono raz w ciągu 2 lat;
  - 3) nieruchomości zaliczonych do środków trwałych oraz inwestycji, jak też znajdujących się na terenie strzeżonym innych środków trwałych oraz maszyn i urządzeń wchodzących w skład środków trwałych w budowie – przeprowadzono raz w ciągu 4 lat;
  - 4) zapasów towarów i materiałów (opakowań) objętych ewidencją wartościową w punktach obrotu detalicznego jednostki – przeprowadzono raz w roku;
  - 5) zapasów drewna w jednostkach prowadzących gospodarkę leśną – przeprowadzono raz w roku.

Oczywiście są to minimalne wymagania ustawowe związane z przygotowaniem sprawozdania finansowego, a – jak wspomniano – jednostka powinna sama zdecydować, czy potrzebuje częstszej inwentaryzacji lub dodatkowo na inne dni, a może nawet prowadzić inwentaryzację ciągłą. Na wybór częstotliwości i daty inwentaryzacji w ramach rozwiązań dopuszczanych przez u.o.r. może wpływać m.in. ilość stwierdzonych nieprawidłowości w trakcie tego procesu. Przy większej ilości nieprawidłowości może zapaść decyzja o wzmożeniu kontroli w postaci inwentaryzacji. Przepisy wskazują też sytuacje szczególne, kiedy przeprowadza się inwentaryzację, a mianowicie zakończenie działalności oraz postawienie w stan likwidacji lub ogłoszenie upadłości. Natomiast zgodnie z u.o.r. można odstąpić od przeprowadzenia inwentaryzacji w przypadkach:

- 1) połączenia lub podziału jednostek, z wyjątkiem spółek kapitałowych, jeżeli strony w drodze umowy pisemnej odstąpią od przeprowadzenia inwentaryzacji,
- 2) zawieszenia działalności, jeżeli zgodnie z u.o.r. jednostka nie zamyka ksiąg rachunkowych.

Art. 27 u.o.r. w ustępie 1 stanowi, że przeprowadzenie i wyniki inwentaryzacji należy odpowiednio udokumentować i powiązać z zapisami ksiąg rachunkowych, nie dając jednak żadnych wytycznych ku temu. Stosuje się zatem ogólne rozwiązania dotyczące dokumentów księgowych, przyjmując, że niektóre z nich – arkusze spisowe – są drukami ścisłego zarachowania. Korzysta się z różnych rozwiązań

ewidencyjnych w zakresie rozliczenia wyników inwentaryzacji oraz przyjmuje do stosowania wypracowane w praktyce powszechnie stosowane wzory dokumentów, generowane dziś często przez programy komputerowe. Dokumenty te to zwykle instrukcje inwentaryzacyjne, oświadczenia osób odpowiedzialnych materialnie, arkusze spisowe, protokoły rozliczenia spisu z natury, potwierdzenia sald, protokoły weryfikacji sald. Podlegają one zatwierdzeniu przez kierownika jednostki w ramach opracowania dokumentacji księgowej, a następnie odpowiednio po ich zastosowaniu w praktyce – kontroli dokumentów księgowych. W myśl art. 73 ust. 1 u.o.r. dokumenty inwentaryzacyjne przechowuje się w oryginalnej postaci, w ustalonym porządku, w podziale na okresy sprawozdawcze, w sposób pozwalający na ich łatwe odszukanie. Roczne zbiory dokumentów inwentaryzacyjnych oznacza się w sposób określony w u.o.r. i przechowuje co najmniej przez okres 5 lat, licząc od początku roku następującego po roku obrotowym, którego dane zbiory dotyczą. Problemem może być ściśle określenie zakresu tych dokumentów inwentaryzacyjnych, ale w praktyce mówi się o dokumentach związanych z organizacją i przygotowaniem spisu, dokumentujących ujęcie wyników spisu oraz rozliczenie spisu. Wszystkie są ważne jako dowody prawidłowości przeprowadzenia spisu i powinny być archiwizowane.

Ten sam art. 27 u.o.r. w ustępie 2 odnosi się do rozliczenia ujawnionych w toku inwentaryzacji różnic między stanem rzeczywistym a stanem wykazanim w księgach rachunkowych. Nakazuje je wyjaśnić i rozliczyć w księgach rachunkowych tego roku obrotowego, na który przypadał termin inwentaryzacji, w myśl zasady memoriału. Dzięki temu sprawozdanie finansowe za ten rok obrotowy wynikać będzie z ksiąg rachunkowych, które zawierają rzeczywisty stan aktywów i pasywów, potwierdzony drogą inwentaryzacji z uwzględnieniem wyników tej inwentaryzacji.

2.2. Miejsce inwentaryzacji w rachunkowości

Definicja rachunkowości sformułowana przez S. Skrzywaną określa rachunkowość jako „system ciągłego w czasie ujmowania, grupowania, prezentowania i interpretowania, wyrażonych w pieniądzu i bilansujących się ogólnych i szczegółowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i sytuacji majątkowej jednostki gospodarującej”¹³. Ten system nie jest jednorodny. Zgodnie z art. 4 ust. 3 rachunkowość jednostki obejmuje kilka obszarów:

---

¹³ S. Skrzywan, *Teoretyczne...*, op.cit., s. 5.

- przyjęte zasady (politykę) rachunkowości;
  - prowadzenie, na podstawie dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym;
  - okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów;
  - wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego;
  - sporządzanie sprawozdań finansowych;
  - gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą;
  - poddanie badaniu, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą.
- W powyższym można wyodrębnić cztery grupy zagadnień¹⁴:
- 1) koncepcyjne ujęcie systemu rachunkowości jednostki (art. 4 ust. 3 ustawy, pkt. 1, 4, 5),
  - 2) techniczny wymiar systemu rachunkowości jednostki (art. 4 ust. 3 ustawy, pkt. 2, 5, 6),
  - 3) atestacyjna funkcja rachunkowości, służąca zapewnieniu wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych lub potwierdzeniu tej wiarygodności (art. 4 ust. 3 ustawy, pkt. 3, 6, 7),
  - 4) informacyjna i rozliczeniowa funkcja rachunkowości (art. 4 ust. 3 ustawy, pkt 7).

Inwentaryzacja jest okresowym ustalaniem lub sprawdzaniem rzeczywistego stanu aktywów i pasywów oraz wypełnieniem atestacyjnej funkcji rachunkowości. Należy do działań kontrolnych w rachunkowości¹⁵. Atestacja wiarygodności i rzetelności informacji realizowana jest na trzech poziomach¹⁶:

- I – gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji,
- II – inwentaryzacja aktywów i pasywów,
- III – badanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta.

W przypadku badania podkreśla się znaczenie inwentaryzacji i wiąże się te dwa poziomy: II i III, poprzez jednoczesne ich wykonywanie na pewnym etapie. Zawarcie umowy o badanie sprawozdania finansowego przez kierownika jednostki z podmiotem

¹⁴ *Komentarz do Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości*, red. E. Walińska, wyd. II, stan prawny: 2011.06.30, Lex, Warszawa 2009.

¹⁵ M. Dudek, *System kontroli wewnętrznej w przedsiębiorstwie według standardu COSO II*, w: *Audyty w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, KIBR, Poznań 2010, s. 48.

¹⁶ *Komentarz...*, op.cit.

uprawnionym do badania powinno nastąpić w terminie umożliwiającym biegłemu udział w inwentaryzacji znaczących składników majątkowych, o czym stanowi art. 66 ust. 5 u.o.r. Jest to konieczne, ponieważ tylko w ten sposób – poprzez udział w inwentaryzacji, a tym samym obserwację przebiegu inwentaryzacji, przestrzegania jej zasad – biegły rewident może zweryfikować poprawność jej przeprowadzenia, a zatem przydatność ustaleń inwentaryzacji, i na tej podstawie ocenić poprawność stanów składników inwentaryzowanego majątku. Jest to tym bardziej ważne, że dane empiryczne wskazują na wiele błędów w tym obszarze wykrywanych właśnie w trakcie badania sprawozdania finansowego¹⁷. Przykładowo:

- brak instrukcji inwentaryzacyjnej,
- niedotrzymanie terminów inwentaryzacji i obowiązku powiadomienia o niej biegłego rewidenta,
- braki w zakresie właściwej dokumentacji, oznakowania, jednoznaczności w opisach składników inwentaryzowanych, wyodrębnienia zapasów obcych i zlikwidowanych,
- brak inwentaryzacji metodą weryfikacji sald, którą to metodę należy udokumentować.

Niedociągnięcia w inwentaryzacji mogą wydawać się czasem niewielkie, ale zauważyć trzeba, że nawet takie mogą być przedmiotem zainteresowania audytu śledczego. Ten skupia się na najmniejszych błędach, uznając, że oszuści zaczynają od najmniejszych nadużyć, celem przetestowania warunków panujących w jednostce¹⁸.

2.3. Inwentaryzacja rozliczeniem odpowiedzialności kierownika jednostki

Kierownik jednostki ponosi odpowiedzialność za inwentaryzację. Moment powstania tej odpowiedzialności to już sama organizacja rachunkowości¹⁹. „Organizacja rachunkowości to zespół sposobów umożliwiających uporządkowane powiązanie

---

¹⁷ B. Sawicka, *Efekty obowiązkowego badania sprawozdań finansowych w jednostkach badanych po raz pierwszy*, w: *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. H. Żukowska, W. Janik, KUL, Lublin 2012, s. 187–197.

¹⁸ A. Kamela-Sowińska, *Audyt śledczy – pojęcie i zakres*, w: *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusiewicz, KIBR, Poznań 2010, s. 97.

¹⁹ M. Garstka, *Podstawy etyki zawodowej w rachunkowości*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce 2013, s. 39.

różnych czynności i urządzeń niezbędnych do realizacji procesu informacyjnego, w celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rachunkowości w jednostce gospodarczej z uwzględnieniem jej specyficznych cech, możliwości technicznych i kadrowych oraz przy racjonalnym zaangażowaniu środków i nakładów pracy²⁰. Wskazuje się, że „zakres organizacji rachunkowości można podzielić na obszar dotyczący całego systemu informacyjnego oraz na obszar dotyczący organizacji komórki (działu) rachunkowości”²¹. Opracowanie koncepcji systemu rachunkowości obejmuje również kwestie inwentaryzacji, co znajduje praktyczny wyraz w dokumencie opisującym zasady rachunkowości i w instrukcji inwentaryzacyjnej. Jednostka powinna określić tam zasady prowadzenia gospodarki magazynowej, zasady i terminy przeprowadzenia inwentaryzacji i odpowiedzialność majątkową osób za powierzone mienie.

Jedynym obszarem rachunkowości, za który kierownik jednostki nie może scedować odpowiedzialności na inną osobę, jest inwentaryzacja w formie spisu z natury. Artykuł 4 u.o.r. w ust. 5 stanowi, że kierownik jednostki ponosi odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków w zakresie rachunkowości określonych ustawą, w tym z tytułu nadzoru, również w przypadku, gdy określone obowiązki w zakresie rachunkowości – z wyłączeniem odpowiedzialności za przeprowadzenie inwentaryzacji w formie spisu z natury – zostaną powierzone innej osobie lub przedsiębiorcy, za ich zgodą.

2.4. Inwentaryzacja narzędziem sprawdzenia i sprostowania danych ewidencji księgowej

Według encyklopedii rachunkowości inwentaryzacja to „ogół czynności zmierzających do ustalenia rzeczywistego stanu określonych składników środków trwałych i obrotowych oraz zobowiązań na ściśle oznaczony moment w celu sprawdzenia i sprostowania danych ewidencji księgowej”²². Powstaje pytanie, dlaczego rodzi się konieczność sprostowania danych ewidencji księgowej, czyli dlaczego dochodzi do nieprawidłowości w ewidencji. S. Skrzywan zidentyfikował dwie grupy przyczyn odchylenia stanu ewidencyjnego od rzeczywistości, a mianowicie²³:

²⁰ T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2002, s. 10.

²¹ K. Winiarska, *Organizacja rachunkowości*, PWE, Warszawa 2011, s. 14.

²² *Mała encyklopedia...*, op.cit., s. 139.

²³ S. Skrzywan, *Teoretyczne...*, op.cit., s. 89.

- 1) naturalne cechy przedmiotu ewidencji,
- 2) błędy i zaniedbania lub nadużycia pracowników.

Te pierwsze wiąże on z fizycznymi i chemicznymi zmianami składników majątku, trudnościami w zakresie dokładnego pomiaru pewnych składników rzeczowych oraz z uleganiem wpływom czynników niemierzalnych, będących przyczyną utraty wartości. Do drugich zaliczył na przykład niedokładne pomiary, brak staranności, błędne wypełnianie dokumentów, stosowanie niewłaściwych norm, zaniechanie sporządzenia dokumentów, pomyłki w obrocie magazynowym, błędy w ewidencji, dopuszczanie do przedawnienia, nienaliczanie kar i odsetek, ukrywanie faktów marnotrawstwa powstającego przez niestaranność czy bezmyślność lub niewyrobienie społeczne, a wreszcie wprost kradzieże i nadużycia oraz fałszerstwa w celu osiągnięcia korzyści. Teraz z kolei można zapytać, dlaczego dochodzi do tych zawnionych niedoborów, które należy bezwzględnie uznać za takie, których nie powinno być. Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej (dalej: MSRF) 240 Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotycząca oszustw, Zastosowania i inne materiały objaśniające w paragrafie A1 stwierdza, że oszustwo wiąże się z występowaniem motywów, nacisków lub możliwości popełnienia oszustwa oraz istnieje pewne usprawiedliwienie dla jego popełnienia²⁴. Na tej podstawie wyróżnić można trzy czynniki sprzyjające oszustwu: zachęta lub presja, sposobność i odpowiednia postawa. Dla zaistnienia oszustwa musi być sprawca i obniżona odporność systemu, który umożliwia mu nieprawidłowe działanie, nie wykrywa w porę i nie koryguje skutków jego działania. Na zachowanie pracownika wpływają trzy główne czynniki: umiejętności, środowisko pracy i motywacja do pracy²⁵. Uczciwość osoby zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia oszustwa z jej udziałem. MSRF 240 wskazuje, że oszustwa są popełniane wtedy, gdy sprawca postąpi celowo lub nieświadomie w sposób niezgodny z zasadami postępowania²⁶.

Okazuje się zatem, że w czasie inwentaryzacji można dokonać również oceny skuteczności kontroli wewnętrznej. Potwierdza to literatura, gdzie wskazuje się, że poza ustaleniem rzeczywistego stanu składników aktywów i pasywów dokonuje się

---

²⁴ Par. A1, *Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240 Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotycząca oszustw, Zastosowania i inne materiały objaśniające*, <https://kibr.org.pl/normy>, dostęp 21.01.2016.

²⁵ A. Mikuta, „Wybierz pracę którą kochasz, a nie będziesz musiał pracować nawet przez jeden dzień w swoim życiu”. *Jak zrealizować cele firmy, realizując potrzeby pracownika*, w: *Współczesne oblicza kapitału ludzkiego i intelektualnego*, red. F. Byłok, A. Słocińska, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2011, s. 328.

²⁶ Par. A1, *Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240...*, op.cit.

oceny przydatności składników mienia, a ponadto pozyskuje informacje odnośnie do potrzeby ulepszenia dokumentacji i zasad ewidencji oraz jakości i skuteczności kontroli wewnętrznej²⁷.

2.5. Inwentaryzacja elementem systemu kontroli wewnętrznej

Inwentaryzacja jest elementem systemu kontroli wewnętrznej²⁸. Można posłużyć się tu opisem kontroli zawartym w MSRF 315 Rozpoznanie i ocena ryzyka istotnego zniekształcenia dzięki poznaniu jednostki i jej otoczenia, gdzie mówi się, że składa się ona z następujących elementów:

- 1) środowiska kontroli;
- 2) procesu szacowania ryzyka przez jednostkę;
- 3) systemu informacyjnego, włącznie z procesami gospodarczymi objętymi sprawozdawczością finansową i przekazywaniem informacji;
- 4) działań kontrolnych;
- 5) monitorowania kontroli²⁹.

MSRF 315 (załącznik 1 pkt 9) jako przykład czynności kontrolnych w postaci kontroli fizycznej podaje okresowe przeliczanie i porównywanie z kwotami wykazanymi w ewidencji służącej kontroli, np. porównywanie wyników spisów gotówki w kasie, papierów wartościowych i zapasów z dokumentacją księgową. Wskazuje na powiązanie kontroli fizycznych, mających na celu zapobiegać kradzieży aktywów, z wiarygodnością sporządzania sprawozdania finansowego.

2.6. Inwentaryzacja przedmiotem kontroli wewnętrznej

Inwentaryzacja stanowi czynność kontrolną, ale sama również podlega kontroli. Wspomniany MSRF 315 w punkcie A130 mówi wprost o czynnościach kontrolnych odnośnie do spisu z natury: „czynności kontrolne, które jednostka ustanowiła w celu zapewnienia, że jej personel prawidłowo przelicza i rejestruje zapasy w ramach

²⁷ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość...*, op.cit., s. 141.

²⁸ E. Radawiecka, *Organizacja...*, op.cit., s. 109.

²⁹ *Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 315 Rozpoznanie i ocena ryzyka istotnego zniekształcenia dzięki poznaniu jednostki i jej otoczenia*, <https://kibr.org.pl/normy>, dostęp 21.01.2016.

rocznego spisu z natury, wiąże się bezpośrednio z istnieniem i kompletnością stwierdzeń dotyczących sald kont zapasów”. W trakcie organizacji inwentaryzacji powinna być wybrana osoba kontrolująca poprawność i rzetelność wykonywania czynności spisowych przez zespoły spisowe. To służy zapewnieniu jakości i uniknięciu nieprawidłowości w procesie inwentaryzacji, które to nieprawidłowości mogą wystąpić również tu, tak jak w każdym innym działaniu. Powinny być zidentyfikowane jako potencjalne ryzyka związane z tym procesem, ocenione prawdopodobieństwo ich wystąpienia i powinny być ustalone metody przeciwdziałania ich wystąpieniu. Na skutek stwierdzenia istotnych nieprawidłowości w sposobie inwentaryzowania może dojść do konieczności ponownego jej przeprowadzenia. Inwentaryzacja, aby spełnić swoje cele, musi być przeprowadzona rzetelnie i bezstronnie.

2.7. Inwentaryzacja rozliczeniem odpowiedzialności pracowników

Celem inwentaryzacji jest też rozliczenie osób odpowiedzialnych materialnie za powierzone im mienie³⁰. Osoby odpowiedzialne materialnie są obecne przy spisie z natury jako obserwatorzy i mają prawo zgłosić uwagi co do przeprowadzania spisu. Trzeba podkreślić, że w prowadzeniu inwentaryzacji jako narzędziu przeciwdziałania oszustwom szczególnie ważne jest rozliczenie inwentaryzacji, w tym rozliczenie osób odpowiedzialnych materialnie za powierzone im mienie. Ta okoliczność powoduje nawet wyodrębnienie rodzaju inwentaryzacji tzw. zdawczo-odbiorczej³¹, stosowanej w związku ze zmianą osoby materialnie odpowiedzialnej za powierzone mienie. Niemniej jednak rozliczenie takie powinno dotyczyć każdego rodzaju inwentaryzacji: zarówno systematycznej, jak i doraźnej. Pozostawienie, szczególnie niedoborów, bez rozliczenia w postaci poszukiwania ich przyczyn, znalezienia winnych i wyciągnięcia konsekwencji będzie oddziaływać szczególnie negatywnie i tworzyć zły klimat w organizacji. Klimat sprzyjający popełnianiu oszustw. Istnienie zadowolającego środowiska kontroli może pomóc ograniczyć ryzyko oszustwa, ale nie odstrasza całkowicie. Jednak jego słabości mogą istotnie podważać skuteczność kontroli.

---

³⁰ E. Radawiecka, *Organizacja...*, op.cit., s. 109.

³¹ *Ibidem*, s. 111.

Kulturę organizacji można opisać poprzez wartości i normy, ale także artefakty i styl zarządzania³². Szczególnie styl zarządzania może mieć wpływ na to, jakie będzie podejście do rozliczania inwentaryzacji, co wiąże się ze sposobem postępowania z pracownikami. Reakcja kierownika jednostki, a w zasadzie jej brak, na niedobory, błędy w inwentaryzacji, przyzwolenie na niewłaściwe postępowanie mogą negatywnie wpływać na tę kontrolę i przekreślić jej cel, a dodatkowo być równoznaczne ze zmarnotrawieniem sił i środków na nią przeznaczonych. Rozliczenie różnic zidentyfikowanych w składnikach majątku w procesie inwentaryzacji sprowadza się bowiem właśnie do reakcji kierownika jednostki, a ta polega na określeniu przyczyn powstania i obciążeniu niedoborami zawinionymi osób materialnie odpowiedzialnych za zasoby i obciążeniu niedoborami niezawinionymi wyniku finansowego, a w przypadku nieuzasadnionych nadwyżek uznaniu wyniku finansowego³³.

3. Podsumowanie

Celem inwentaryzacji jest ustalenie rzeczywistego stanu aktywów i pasywów na dany moment, weryfikacja ich gospodarczej przydatności, wycena i porównanie z ewidencją księgową, rozliczenie i wyjaśnienie różnic, rozliczenie osób materialnie odpowiedzialnych za mienie, a wreszcie skorygowanie ewidencji, aby odzwierciedlała stan faktyczny. Jeżeli sprawozdanie finansowe podlega badaniu, należy umożliwić biegłemu rewidentowi udział w inwentaryzacji znaczących składników majątku, co podniesie jakość sprawozdania finansowego oraz może przynieść jednostce wymierne korzyści w zakresie poprawy niedociągnięć tego procesu i wykrycia nadużyć, mimo że biegły nie jest przygotowany i nie ma narzędzi do wykrywania oszustw³⁴.

Inwentaryzacja jako element rachunkowości wpływa na jakość informacji i sama podlega wymogom jakościowym stawianym systemowi rachunkowości, w tym procesom kontroli i dowodom księgowym. Z inwentaryzacją jako elementem rachunkowości wiąże się też kwestia odpowiedzialności za prowadzenie rachunkowości. Prawidłowa inwentaryzacja warunkuje, jako jeden z czynników, prawidłowość

³² M. Armstrong, *Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Wolters Kluwer SA, Warszawa 2010, s. 342.

³³ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość...*, op.cit., s. 142.

³⁴ W. Gabrusewicz, *Cele audytu a oczekiwania inwestorów*, w: *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, KIBR, Poznań 2010, s. 67.

sprawozdania finansowego i wyniku finansowego. O przydatności inwentaryzacji stanowi fakt, że zabezpiecza ona zasoby przed utratą w wyniku marnotrawstwa, nadużyć, złej eksploatacji i przechowywania, błędów, oszustwa lub innych nieprawidłowości, czym zapewnia skuteczną ochronę majątku jednostki³⁵. Przydatność inwentaryzacji dla zapobiegania oszustwom w rachunkowości wynika również z faktu, że terminowe i właściwe jej przeprowadzenie warunkuje rzetelność i kompletność ksiąg rachunkowych oraz sprawozdania finansowego, zmniejszając prawdopodobieństwo wystąpienia w nich skutków oszustw, polegających zarówno na oszustwach ewidencyjnych, jak i majątkowych. Może ona ujawnić pierwsze symptomy oszustwa, potwierdzone następnie na przykład przez audyt śledczy, który pojawia się w odpowiedzi na podejrzenie popełnienia przestępstwa. Właściwe przeprowadzenie inwentaryzacji ma wpływ na kształtowanie środowiska wewnętrznego w jednostce i nadanie znaczenia kontrolom. Aby jednak tak było, należy bezwzględnie przestrzegać zasad jej prowadzenia wskazanych w przepisach i zasad jakościowych opisywanych w literaturze³⁶. Zasady te zapewniają poprawność oraz rzetelność procesu i same w sobie są wystarczające w tym względzie. Z wielu powodów szczególnych, m.in. tych wskazanych w artykule, inwentaryzacja jest ważnym elementem rachunkowości, szczególnie w wymiarze atestacyjnym. W tym kontekście konieczne jest uważne przeanalizowanie uproszczeń, jakie proponuje się wprowadzić do zasad inwentaryzacji dla jednostek zatrudniających poniżej 10 osób³⁷ i ocena ich zasadności pod kątem wiarygodności sprawozdań finansowych tych jednostek, ale także pod kątem ochrony tych jednostek przed błędami i oszustwami.

---

³⁵ E. Pogodzińska-Mizdrak, *Inwentaryzacja...*, op.cit., s. 117–118.

³⁶ E. Radawiecka, *Organizacja...*, op.cit., s. 110.

³⁷ Stanowisko w sprawie inwentaryzacji drogą spisu z natury zapasów materiałów, towarów, wyrobów gotowych i półproduktów, Dz. Urz. Ministra Finansów z 2016 r. poz. 55. Uproszczenie w II A 19 i 23 brzmi: 19. *W jednostkach, w których średnioroczne zatrudnienie nie przekracza 10 osób, zadania komisji inwentaryzacyjnej może wykonywać jedna osoba (...); 23. W jednostkach o średniorocznym zatrudnieniu nieprzekraczającym 10 osób czynności spisowe może przeprowadzać jedna osoba, jeżeli niemożliwe lub ekonomicznie nieuzasadnione jest zaangażowanie do spisu co najmniej dwóch osób.*

Bibliografia

Dokumenty prawne

1. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. z 2016 r., nr 1047.
2. Stanowisko w sprawie inwentaryzacji drogą spisu z natury zapasów materiałów, towarów, wyrobów gotowych i półproduktów, Dz. Urz. Ministra Finansów z 2016 r. poz. 55.

Wydawnictwa zwarte

1. Armstrong M., *Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Wolters Kluwer SA, Warszawa 2010.
2. Dudek M., *System kontroli wewnętrznej w przedsiębiorstwie według standardu COSO II*, w: *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, KIBR, Poznań 2010.
3. Gabrusewicz W., *Cele audytu a oczekiwania inwestorów*, w: *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, KIBR, Poznań 2010.
4. Garstka M., *Podstawy etyki zawodowej w rachunkowości*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce 2013.
5. Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2008.
6. Kamela-Sowińska A., *Audyt śledczy – pojęcie i zakres*, w: *Audyt w systemie kontroli*, red. W. Gabrusewicz, KIBR, Poznań 2010.
7. Kiziukiewicz T., *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2002.
8. *Komentarz do Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości*, red. E. Walińska, wyd. II, Warszawa 2009.
9. *Mała encyklopedia rachunkowości*, red. S. Skrzywan, PWG, Warszawa 1959.
10. Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240 Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotycząca oszustw, Zastosowania i inne materiały objaśniające, <https://kibr.org.pl/pl/normy>, dostęp 21.01.2016.
11. Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 315 Rozpoznanie i ocena ryzyka istotnego zniekształcenia dzięki poznaniu jednostki i jej otoczenia, <https://kibr.org.pl/pl/normy>, dostęp 21 stycznia 2016 r.
12. Mikuta A., „Wybierz pracę którą kochasz, a nie będziesz musiał pracować nawet przez jeden dzień w swoim życiu”. Jak zrealizować cele firmy, realizując potrzeby pracownika, w: *Współczesne oblicza kapitału ludzkiego i intelektualnego*, red. F. Byłok, A. Słocińska, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej.

13. *Organizacja rachunkowości*, red. K. Winiarska, PWE, Warszawa 2011.
14. Pacioli L., *Traktat o rachunkowości*, SKwP, Warszawa 2007.
15. Pogodzińska-Mizdrak E., *Inwentaryzacja jako ważne ogniwo kontroli wewnętrznej w jednostce gospodarczej*, „Zeszyty Ekonomiczne Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2005, 674.
16. Pogodzińska-Mizdrak E., *Informacyjna rola bilansu w historycznej perspektywie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2009, t. 51 (107).
17. *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, red. B. Micherda, Difin, Warszawa 2010.
18. Radawiecka E., *Organizacja inwentaryzacji*, w: *Organizacja rachunkowości*, red. K. Winiarska, PWE, Warszawa 2011.
19. Sawicka B., *Efekty obowiązkowego badania sprawozdań finansowych w jednostkach badanych po raz pierwszy*, w: *Audyty zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. H. Żukowska, W. Janik, KUL, Lublin 2012.
20. Skrzywan S., *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1971.
21. Winiarska K., *Organizacja rachunkowości*, PWE, Warszawa 2011.

Materiały internetowe

1. http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/ciala-kolegialne/komitet-standardow-rachunkowosci/krajowe-standardy-rachunkowosci-i-stanowiska-komitetu/-/asset_publisher/0d1Z/content/stanowiska-komitetu?redirect=http%3A%2F%2Fwww.mf.gov.pl%2Fministerstwo-finansow%2Fdzialalnosc%2Fciala-kolegialne%2Fkomitet-standardow-rachunkowosci%2Fkrajowe-standardy-rachunkowosci-i-stanowiska-komitetu%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_0d1Z%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1#p_p_id_101_INSTANCE_0d1Z/

Stocktaking as a Tool to Prevent Accounting and Reporting Fraud and Misappropriation of Corporate Resources

---

Summary

In the author's opinion, stocktaking may prevent fraud. To prove the thesis the author examined literature, legal provisions, and best practices. Then she identified the need of stocktaking, its goal, place in accounting, significance of results, implementing regulations on its procedure, quality requirements vis-a-vis stocktaking and how it contributes to the reliability of financial statements plus its impact upon preventing fraud. Through stocktaking, accounting periodically checks the real status of assets and liabilities. Stocktaking fulfils the attest function of accounting. Its type, deadlines and frequency are specified in law. Techniques are rules of best practice. Stocktaking as a tool that prevents fraud: absolves managers from liability; checks and makes corrections to data in the books of accounts; acts as a component of internal control system; acts as a subject of internal control; absolves employees from liability for company property entrusted to them.

Keywords: accounting, stocktaking, fraud
